

MARIJA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI NAKON DRUGOGA VATIKANSKOG SABORA

PROF. ANTE SEKULIĆ

Pišemo tisućudevetstodevedesetdruhu. U mnogome značajnu godinu za svijet i Europu. Posebice za hrvatski narod širom svijeta i u domovini. Proglas i priznanje Hrvatske okupane u krvi nisu još uvijek donijeli mir. Rat nije dovršen unatoč brojnim potpisanim primirjima. A kada varljivo zatišje ulije nadu u slobodnu i mirnu sutrašnjicu – borba se nastavi. Učini se na našem tlu kao da se svi bore protiv svih, jer se ne zna hoće li današnji prijatelj noćas ili sutra postati okrutni dušmanin. I nastavlja se mučna rasprava o temeljnim pitanjima našega naroda, o pravima i dužnostima njegovim. O željama i nadama. O životu danas i sutra. I o smrti koja vreba. O Bogu i Bogomajci koji bdiju, štite, čuvaju. Brane.

Jamačno Hrvatska u sveukupnoj povijesti nije izmolila toliko krunica, vapila toliko molitava i ispevala toliko pjesama Mariji, koju je stoljećima nazivala svojom zagovornicom i pomoćnicom, kao u godinama 1990–1992, kada je ostali kršćanski svijet živio svoj vjerski, duhovni život u sadašnjoj primjeni odluka i smjernica Drugoga vatikanskog sabora.

1. PROSLOVNE MISLI

U razmatranju o Marijinoj nazočnosti u hrvatskoj književnosti u razdoblju posljednjih tridesetak godina (1962–1992) čini mi se da su već spomenute dvije-tri godine marijanskih pobožnosti i svojevrsna završnica u duhovnim pregnućima hrvatskog naroda na putu slobode i budućnosti. Bili su, naime, Hrvati uvijek kršćanski narod u Srednjoj Europi, gorljivi i zauzeti za vlastiti život na razmeđu svjetova. Pogibelj pak potiče na ozbiljnost pojedinca i zajednice, bez obzira kako će diplomati razmrsiti svoje klupko i dokrajčiti vlastitu šahovsku igru. Zato treba upozoriti na činjenicu da je nevjera noviji fenomen u hrvatskoj književnosti, jer je Hrvat duboko u svom biću vjeran, lojalan i tradicionalan. Primijećeno je također da nam »lamentacije i psalmi više odgovaraju, manje pak teološke rasprave.

Ali nikako nije sporna činjenica da je Bogomajka središnji lik i najčešći motiv naše duhovne književnosti koja je uvijek bila prostor najplemenitijih, najviših i najdubljih treptaja duše, srebrna nit, bijela, ravna cesta i čist put«, kako je zabilježio Đuro Kokša.¹

Ako su hrvatski katolički književnici krenuli u danima koncilskih zbivanja s puno zanosa i samouvjerenosti, ali i s brojnim početničkim glasovima, onda treba imati na umu društveno ozračje u kojem je živio hrvatski narod od šezdesetih godina pa do naših dana. Nada u oslobođenje od stega koje su bile jedva podnošljive hranila se činjenicama koje su se nizale: gospodarske preinake, gibanja sveučilišne mladeži, proglas o hrvatskom jeziku, »hrvatsko proljeće« 1971, ustavna rješenja 1974, preustrojstva u upraviteljstvu, raspad stranačko-vlastodržačkog jedinstva, raspre i rasprave o narodnim pitanjima te niz drugih pokreta i zaokreta u državnoj zajednici koja se od 1990. raspadala uz more krvi i patnje. Istodobno se od Drugoga vatikanskog sabora (1962–1965) zbililo u Hrvatskoj niz krupnih događaja: na prvu korizmu nedjelju 1965. u Hrvatskoj je stupila na snagu saborska odluka o uvođenju živoga narodnog jezika u bogoslužju (nestaje tisućgodišnja glagoljska tradicija), u suradnji teoloških stručnjaka i svjetovnjaka prevedena je na hrvatski jezik *Biblija* (1968), bulom pape Pavla VI. *Qui vicariam* (29. srpnja 1969) preuređena je crkvena uprava u Hrvatskoj, sljedeće godine 21. lipnja 1970. obavljena je kanonizacija Nikole Tavelića, upriličene su sveopće javne manifestacije u Solinu (1976), u Ninu (1979) te u Mariji Bistrici (1984), a 1983. kanoniziran je Leopold Mandić, započeli su postupci za beatifikaciju niza drugih službenika Božjih: Ante Antića, Vendelina Vošnjaka, Tome Gerarda Stantića, pokrenut je niz katoličkih glasila: *Glas Koncila*, *Veritas*, *Život s Crkvom*, *Kana*, *Svesci* (...), *Marulić*, *Obnovljeni život* i dr. Možda je uputno upozoriti na zbornike koji su objelodanjeni između 1978. i 1992. pod sljedećim naslovima: *Bogorodica u hrvatskom narodu* (Zagreb, 1978), *Advocata Croatiae* (Zagreb, 1981), *Mundi melioris origo* (Zagreb, 1988) i *Štovanje Bogorodice u Hrvata u XIX. i XX. stoljeću* (Zagreb, 1990). Spomenute je zbornike pače potrebno posebice zabilježiti, jer je u njima »izneseno silno bogatstvo iz povijesti naše hrvatske uljudbe. U tim su radovima dotaknuta sva područja od značenja za Hrvate: teologija, povijest, književnost, umjetnost, glazba, graditeljstvo i tako dalje. To su zapravo vrlo vrijedne monografije koje nitko više neće moći zaobići u proučavanju hrvatske kulturne baštine posljednjih pet stoljeća.«²

Konačno, treba pripomenuti da se Marija u hrvatskoj književnosti javlja u svezi s njezinim prošteništim,³ posebice u Sinju, Mariji Bistrici, Remetama, Aljmašu, Voćinu i drugdje, a poglavito u *Međugorju*. Doduše, međugorsko proštenije nije na državnom hrvatskom području, ali se pročulo širom svijeta, posjetili su ga brojni hodočasnici, raspravljali su o njemu znanstvenici, biskupi i

¹ Đuro KOKŠA, *Hrvatska duhovna lirika*, Rim, 1968, str. 44.

² Albert REBIĆ, *Predgovor u zborniku Štovanje Bogorodice u Hrvata u XIX. i XX. stoljeću*, Zagreb, 1990, str. 5.

³ Usp. Eduard PERIČIĆ, *Marijanski kult u Hrvatskoj u XIX. i XX. stoljeću* (Svetišta i diplomatski izvori), *Štovanje Bogorodice* (...), str. 8–16.

svćenici, nadahnulo je pjesnike i skladatelje; ono je izazov i svjedočanstvo našega vremena.

2. O ŠTOVANJU MARIJE OD 1962. DO 1992. OPĆENITO

Budući da su Hrvati europski kršćanski narod od prvih dana svoga života na današnjem etničkom i državnom tlu, nisu nikada tijekom svoje povijesti bili izvan europskih vjerskih i uljudbenih gibanja. Unatoč tome što su živjeli na rubnim i obrambenim, prečesto pogibeljnim područjima, Hrvati su uvijek i u svemu osluškivali i doživljavali sve što se zbivalo u Crkvi. Od spomenute tvrdnje treba početi neposredno razmatranje o Mariji u hrvatskoj književnosti nakon Drugoga vatikanskog sabora.

Poznato je da se u mariološko-marijanskom dijagramu posaborskog razdoblja mogu razlikovati tri vremenska odsjeka, koji se, doduše, međusobno dodiruju, ali imaju različite značajke. Prvi je između 1964. pa sve do 1970, dakle od sinteze Drugoga vatikanskog sabora (*Lumen gentium*) pa do određene »zbunjenosti« oko marijanskih pobožnosti, koji neki pisci nazivaju *desetljećem bez Marije*.⁴ U tim godinama R. Laurentin predlaže da se marijanska pobožnost i bogoslovlje smjeste između mariocentričnosti i mariofobije,⁵ a G. Philips pak ističe da je spomenuti vremenski odsjek težak ispit za katoličku teologiju, posebice za mariologiju.⁶ No K. Balić odbija vrijeme od spomenutih desetak godina nazvati krizom, nego drži da je riječ o krizi metode, odnosno načina tumačenja, izlaganja marijanske teologije.⁷ Godine spomenute »krize« kao da su svršene proglašenjem apostolskog pisma pape Pavla VI. *Marialis cultus*. Marijanska je pobožnost spomenutom pobudnicom očistila natruhe koje su zbunjivale Narod Božji u prvim godinama nakon Drugoga vatikanskog sabora. – Slijede zatim godine procvata marijanskih pobožnosti (1975–1990) koje je poticao papa Ivan Pavao II, odgojen u snažnom ozračju Gospe Czenstochowske. I, konačno, u hrvatskim krajevima u već spomenutim godinama (1990–1992) marijanske pobožnosti sadržajno i formalno postaju sastavnice tegobne i pogibeljne svagdašnjice.⁸

U prosudbi oko svega što se zbivalo i o čemu se raspravljalo u svezi sa štovanjem Marije nakon Drugoga vatikanskog sabora u Hrvatskoj, može se bez većih teškoća utvrditi da je Bogorodica ostala u našem puku ono što je uvijek i

⁴ W. BEINERT, *Devozione mariana: una chance pastorale*, *Communio*, 7 (1978), br. 37, str. 81–101.

⁵ R. LAURENTIN, *La question mariale*, Paris, 1963 (djelo u cjelini raspravlja o pitanju pobožnosti Mariji).

⁶ G. PHILIPS, *Mariologie et théologie postconciliares*, *Ephemerides mariologicae*, 20 (1970), str. 23.

⁷ C. BALIĆ, *De mariologia et theologia hodierna*, *Ephemerides mariologicae*, 20 (1970), str. 39.

⁸ Usp. Josip ŠIMIĆ, *Marijanska teologija i marijanska pobožnost u godinama Sabora*, *Obnovljeni život*, 5, 1990, str. 317–331 (pregledna rasprava o marijanskoj krizi).

bila: Odvjetnica, Zagovornica i Najvjernija Majka. Prilike u kojima je živio hrvatski narod, napori oko obrane vlastitoga identiteta nisu bili prikladni »pomodarstvu«; društveni okviri i stege svagdašnjice nisu bili zapreka povjerenja u Mariju; nema na stranicama književnih djela kolebanja i sumnje u majčinsku dobrotu i pomoć Marijinu. Povijesni i legendarni lik Marijin nije u hrvatskoj književnosti u razdoblju od 1962. do 1992. narušen ili okrnjen. Međutim, književnici kršćanskog usmjerenja pratili su poslijesaborska zbivanja i rasprave, ali mora se istaknuti da »marijanski segment tvori nerastavljivi, integralni, organski dio glavnine pjevanja u Hrvata...«

3. PRIPOMENE O KORIŠTENOJ GRAĐI

U tridesetak godina posaborskoga crkvenog života na hrvatskom jezičnom području pokrenuto je niz glasila, časopisa, tjednika i prigodnih vjesnika, među kojima iznimno mjesto i značenje ima *Glas Koncila*, u kojemu je malo važnih književnih priloga (većinom prikaza pojedinih knjiga). Međutim, u opseg ovoga razmatranja o Mariji u hrvatskoj književnosti ne ulaze povremena ili stalna glasila kršćanske, crkvene usmjerenosti pa ni ona koja su sadržajno vezana za sveučilišta, primjerice u Sinju (Gospa Sinjska, Marija), na Trsatu (Marijin Trsat). Doduše, spomenuta su glasila objelodanila svoje bibliografije sadržaja (pjesama, članaka i sl.). Pripomenuti treba također da su franjevci bili pokretači, urednici i najčešći suradnici glasila o kojima je riječ.

U razmatranje o Mariji u hrvatskoj književnosti nisu uključeni prigodni, svečani zbornici: u povodu velike izložbe o *Kulturi pavlina*⁹, niti iznimno uređeni blagdanski broj riječkih *Dometa* u povodu proslave obljetnice Gospe Trsatske.¹⁰ Molitvenici koji su objelodanjeni između 1962. i 1992. ne ulaze također u razmatranje ni sadržajno u cjelini niti prema nabožno-pobožnim pjesmama koje su otisnute u njima. U povijesti književnosti molitvenici su imali svoje iznimno značenje u razdobljima kada su bili svjedočanstva pismenosti i uljudbenog napretka.

U prelistavanju građe nisam našao u hrvatskoj književnosti roman u kojemu bi Bogorodica bila središnji lik. Većinom je riječ o pjesmama i pjesničkim književnim vrstama o kojima je skupljač pjesama o Mariji napisao:

»Stvaralaštvo pjesama o Mariji je nepresušno. Malo je pjesnika kršćanskog nadahnuća, a da nisu napisali neku pjesmu o Mariji. Tome se nije čuditi, jer je Marija u kršćanskoj duhovnosti i pobožnosti vrlo mila osoba, a i pjesništvu napose. (...) U pjesnikovoj viziji Marija je imala produhovljeni lik majke, ovijen

⁹ *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244–1786*, Zagreb, 1989, str. 279–295, 297–299, 301–311 (autori poglavlja o književnosti Josip Bratulić, Ante Sekulić, Franjo Emanuel Hoško).

¹⁰ *Dometi*, god. 24, br. 1, 2, 3, str. 1–190, Rijeka, 1991. Članci autora Ante Sekulić (str. 79–90), Jelka Radauš Ribarić (str. 162–169).

osebujnom nježnošću i ljubavlju koja je nadilazila krhko i prolazno. U razočaranjima i zanosu u njoj se nalazi utjeha i moliteljski zagovor.«¹¹

Dodao bih još ovim mislima sljedeće: Mariji su uvijek dolazili književnici (pjesnici i prozaisti), običan puk tijekom niza stoljeća, ali poglavito u posljednjih tridesetak godina; povjeravali su joj se osamljenici, bolesnici, ranjenici, ozdravljenici, željnici, uhićenici i po tuđoj »dobroti« oslobođenici. Gospi, Mariji, povjeravale su se u spomenutom razdoblju nade i nemiri, suze radosnice i žalosnice, osmijesi, zanos i ljubavi. Zagovornici Hrvatske kazivali su se molitve i vapaji, vrlo često prodorni krikovi. Čini mi se uputnim najprije zabilježiti koju riječ o hrvatskoj narodnoj marijanskoj književnosti, a zatim o onoj koju su stvarali daroviti pojedinci.

4. MARIJA U NAŠOJ NOVIJOJ KNJIŽEVNOJ ZBILJNOSTI

Jednom sam već napisao da se u suvremenim mariološkim i marijanskim razmatranjima o Mariji u hrvatskoj pučkoj književnosti može (valjda i mora) prožimati spoznaja izražena u mislima i raspoloženjima jednostavna, neznana čovjeka iz hrvatske Podravine:

»Došiel nam je danek i veselo Vreme,
Da si saki putnik Majku videt more.
Sada jesmo došli do onoga cilja,
Gdje navek stanuje Majka milostiva...«¹²

Treba opet uz ove stihove pripomenuti sljedeće: budući da je u hrvatskoj narodnoj i crkvenoj povijesti Marija sastavnica i odrednica svagdašnjega života, prepunoga golemih i presudnih lomova, zanosu, patnji i radosti, ne treba zamjeriti ni jednome našem piscu ako je preuzeo i na svoj navlastiti način »prisvojio« koji pučki stih ili »molitvicu« o Mariji i utkao ga u svoje književno djelo (konačno, i pjesnik je dio svoga naroda). Izvan okvira ovoga razmatranja je pitanje o prepletenosti pučkih i umjetničkih stihova o Mariji u novijoj hrvatskoj književnosti (uz iznimne mogućnosti »prijenosa« marijanske književnosti). No okupljanje pred Marijom, posebnički i zajednički u brojnim tegobnim, a rijetko slavljeničkim danima, ljudska i prigodničarska (hodočasnička) raspoloženja te djetinji vapaji pletu tkivo marijanskoga pučkog pjesništva na našem narodnom području od jadranskih obala do bačkih i srijemskih ravnica. Zgusnuto, zbijeno oblikuje se iskustvo i spoznaja u »molitvice« i »pismice« – primjerice:

»Pogledaj nas, Majko, z nebeske visine
Na Hrvate tužne, čerke Tve i sine.

¹¹ Pavao CRNJAC, *Pjesme o Mariji*, Zagreb, 1987, str. 5.

¹² *Danica* 1948, Zagreb, str. 48. Pjesma iz Podravine.

Pred Tobom klečimo, Tebe svi molimo,
Da od Tebe, Majko, milost zadobimo...«¹³

Sve »molitvice« i »pismice« o Majci Mariji mogu se rasporediti u tri skupine: *svagdašnje prošnje*, *zazivi* (najčešće slični hodočasničkim), *vapaji u potrebama*.¹⁴ Prva je skupina najčešće složena u osmeračke i deseteračke stihove kao i nekoć, brojne su a u svima prevladava postojana vjera u Bogorodicu, u zajedničku Majku, Zagovornicu i Pomoćnicu:

»Sad imamo Majku Božju,
Majku Božju za Kraljicu,
Svim kršćanim pomoćnicu.«¹⁵

Kako je tijekom hrvatske povijesti Marija utkana u narodni život, ostala je tako i posljednjih tridesetak godina našega stoljeća. U raznim našim krajevima štovali su Bogorodicu i zazivali je kao Zagovornicu Hrvatske (Remete), Gospu od Zdravlja (Split), Radosnu Gospu (Bač), Milosnu Gospu (Visovac), Crnu Gospu (Subotica) i slično. Zazivao je hrvatski puk Gospu različito, ali djetinjski srdačno u našim prošteništim i svetištima (Aljmašu, Rami, Trsatu, Bunariću, Mariji Bistrici, Međugorju, Voćinu i drugdje). Marija je uvijek *Draga Gospa*, *Lepo ime*, *Mila Majka*, *Milostivna Majka*, *Dika Božja*, *Slatka Mati*... Naš puk joj tako govori, zaziva je tako ne samo na domaćem tlu nego i kad hodočasti u Lurd, Fatimu i drugdje.¹⁶

U marijanskim hrvatskim pučkim pjesmama koje sam označio vapajima prevladavaju deseterci, nisu rijetki dvanaesteri, a mjestimice se koriste i četrnaesteri, jer su u njima emotivno i sadržajno upućeni vapaji Majci Mariji u potrebama kojima obiluju posljednja tri stoljeća našega narodnog života, a nije se njima oskudijevalo ni u obiteljskom niti osobnom životu. Ponavlja se i u suvremenom životu vapaj Mariji imenovanoj kao *Regina Croatarum*, u Remetama *Zagovornicom Hrvatske*:

»Pogledaj nas, Majko, z nebeske visine
Na Hrvate tužne, ćerke Tve i sine.
(...)
Blagoslovi, Majko, polja i gorice,
A po smrti primi vse naše dušice.«¹⁷

¹³ Ondje.

¹⁴ Ante SEKULIĆ, *Majka Marija u hrvatskoj pučkoj pjesmi, Štovanje Bogorodice* (...), str. 208–218.

¹⁵ Usp. L. PLEPEL, *Dalmatinske narodne pobožne pjesme i legende*, Šibenik, 1930, 68, str. 59. s.

¹⁶ A. SEKULIĆ, *nav. dj.*, str. 212–214.

¹⁷ *Danica* 1948, str. 98.

Usrdno vapi naš čovjek:

»Budi nam na pomoć kad nas tuga bije,
Vojnikom u boju, težakom u polju,
Braći, roditeljem, koji su u grobu...«

Vapajima su obuhvaćene sve teškoće što ih nudi svagdašnjica, jer je Marija »Majka prečudna, lublena Devica, Horvatska patrona, nebeska kralica«. ¹⁸

U razmatranjima pučkih, narodnih stihova upućenih Mariji kao da se nameće poruka pobudnice *Marialis cultus*: »Materinsko poslanje Djevice nagoni Narod Božji da se sinovskim pouzdanjem obraća Njoj, koja je uvijek spremna da ga usliši s materinskom ljubavlju te da mu djelotvorno pritekne u pomoć; zbog toga se uobičajilo da je narod Božji zaziva kao Tješiteljicu žalosnih, Zdravlje bolesnih, Utočište grešnika...« ¹⁹

5. HRVATSKA PJESNIČKA RIJEČ O MARIJI

Dogodi se jamačno u životu svakoga čovjeka, posebice pak u darovita pjesnika, da iznenadno osjeti puninu, ozračje ljepote, zanos koji premašuje okvire njegova bića, preplavi sve njegove moći. U takvom trenutku želi se zaustaviti, pobjeći od opterećenosti i smiriti u vlastitim dubinama pred Marijom:

»Tebi ne pristupaju oni što nose posude laži
I u čijim mržnja leži zjenama
I smrtnici nikada neće razotkriti Tvoje draži,
Najljepšu među ženama!«
(Ante Jakšić, *Najljepšoj među ženama*)²⁰

Mariji pristupaju pjesnici »dobra srca«, skupljaju pred njom varnice Ljepote od kojih se živi. Pred Gospom se pale nutarnji ferali za sreću, za nove susrete. I za mornara koji neće kleti, jer je dobra srca, kako bilježi Antun Bonifačić:²¹

»Ne osvrći se na kletve, što ih govore mornari, Gospo!
To je čeljad bez odgoja,
ali dobra srca.
Kad šijuni kidaju jedra
svaki stiska skapular na mršava rebra.
I na njih čeka djevojka, koje još nijesu našli u luci,
što čeka i moli s djetetom u ruci.

¹⁸ Isto djelo, str. 94.

¹⁹ *Marialis cultus*, 57, str. 87.

²⁰ Ante JAKŠIĆ (Bački Brijeg, 22. travnja 1912 – Zagreb, 30. studenoga 1987), pisac kršćanske usmjerenosti i brojnih pjesničkih djela: *U dolini zaborava* (1936), *Pjesme o Sinu čovječjem* (1965), *Molitive pod zvijezdama* (1979), *Prema drugoj obali* (1987) i drugih; poznata mu je lirska novela *Marija* i roman *Šana se udaje*.

²¹ Antun BONIFAČIĆ (Punat, 1901 – Chicago, 1986), pjesnik koji je do 1941. objelodanio tri zbirke pjesama (1926, 1932, 1938). Nastavio je s plodnim književnim radom u inozemstvu.

Oprosti, jer ne znaju što čine.

Noću su zgrčeni kao djeca
i mole u potaji.

Čuvaj ih, Gospo, s trsatske visine.«

(*Molitva Bl. Djevici za mornare*)

Široko, otvoreno ljudsko srce, povjerenje prema Majci prožimali su darovite naše pisce pa su joj slagali svoje riječi nazivajući je raznim imenima, tepajući joj zazive, često vapaje. Rakao bih: hrvatski su pisci štovali, voljeli Mariju i pjevali joj. Potvrđuju u svemu riječi Saborske konstitucije:

»Bogorodica je tip Crkve (...) u redu vjere, ljubavi i savršenog sjedinjenja s Kristom. Jer u misteriju Crkve (...) Blažena Djevica Marija je išla naprijed....«²²

Pri spomenu naziva Bogorodice u književnosti nakon Drugoga vatikanskog sabora nema bitnih razlika između onih u pučkoj našoj književnosti i imena, naziva koji su zabilježeni u djelima znanih pisaca. Marija je *Djevica*, *Immaculata*, *Bezgrešna*, *Bogomajka*, *Prijestolje Mudrosti*, *Pobjednica (Nikopoia)*, *Milal Umilna (Eleusa)*, *Blaga*, *Sveta*, *Milostiva* i sl. Naziv i atribut Marijin u pjesmi ili književnom ostvarenju općenito uvijek je utkan u sadržaj djela. Osobno mi se čini uputnim upozoriti da je došla »punina vremena« za obradbu simbola i simbolike u marijanskoj našoj hrvatskoj književnosti, savjesna i brižna obradba što pomaže proniknuti u ljepotu, smislenost i dubinu hrvatskog štovanja i ljubavi prema Mariji. Književnost u čijem je središtu Bogorodica u brojnih je naših pisaca sadržajno suptilno meditiranje, skrušena i tiha, sabrana kontemplacija, osobna prošnja, unutarnji monolog, pjev zahvalnosti. Zato bi posebice za raščlambu iznimno finoga tkiva marijanske lirike bilo potrebno zabilježiti sustavno i proučiti brižno simboliku koja se nalazi u našoj modernoj marijanskoj lirici, koja je sastavni dio hrvatske književnosti. Bez poznavanja kršćanske i ljudske simbolike, prihvaćene i usvojene, teško će biti razumjeti stihove:

»O vječna luko,
ti meni brodaru
što plovi morem
nemirna života
Zauvijek budi blago utočište.
Kako je slatka misao, što krijepi:
Znati da me Srce
Marijino čeka.«

(Anka Petričević, *Sagni se, Majko*)²³

²² *Lumen gentium*, 63, Acta Apost. Sedes 1965.

²³ Anka PETRIČEVIĆ (s. Marija od Presvetoga Srca), rođena 2. siječnja 1930. u Lovreću kraj Imotskoga. Redovnica u Splitu. Brojne su joj pjesničke zbirke, primjerice: *Stazama ljubavi*

Jamačno bi tumačenju simbolike pomogla sociološka i psihološka raščlamba pojedinih podataka o pjesmama i piscima. Naime, iz onoga što je ponudeno i što zrači iz marijanske književnosti u nas je spoznaja da je čovjek stvoren za ljubav, za susrete s njom te da je sve vrijeme koje joj se ne posveti izgubljeno i proigrano. A tada se u čovjekovu prazninu uvlači nemir, strah i dosada, prostruji kroz srce, biće ledeni vjetar osamljenosti. Iz suvremene marijanske naše književnosti nije teško naći potvrdu o spomenutoj misli. Ispovjedio je to mutatis mutandis Sanko Rabar²⁴ riječima:

»Mi,
ambiciozni muževi
i emancipirane žene
koje svijet vitla kako hoće i kuda hoće
žedni, gladni, osujećeni, jadni
kojima Otac mora stalno i brižno
postavljati prepreke
usmjeravati
začeljivati
mi zarobljenici svih mogućih sila
ovisni o stvarima
planovima
snovima
budi uz nas
da i u nama prokljuje
tvoje malo biće.«

(*Zdravo Marijo, milosti puna*)

Raspon između brojnih pitanja koja razdiru čovjeka i konačne, potresne molbe Bogomajci izrazio je Vladislav Kušan²⁵, hrvatski pjesnik koji je po svojoj zreloj dobi proživio dvadeset i pet godina posaborske obnove:

»O smiluj mi se, Majko, Bogomajko, i reci, što ću s mojim tijelom?
Zašto je ono moje, a ipak ne pripada meni?
Zašto sam ja kralj, koji ponizno prosi, a ono preubog prosjak,
koji dijeli raskošne darove?
Zašto nas vezuju nerazdjeljive spone života,
kad nas toliko rastavljaju protivnosti Smrti i Vječnosti?

(1961), *Nedopjevana pjesma* (1964), *Sagni se, Majko* (1967), *Magnificat* (1985), *Ave Maria* (1988) i druge. Plodna je u pisanju i kulturno-književnom radu u okvirima svoga poziva.

²⁴ Sanko RABAR, rođen je 17. kolovoza 1946. u Zagrebu. O pjesničkom radu svjedoče dvije zbirke: *Igračke* (1984) i *Veronikin rubac* (1987).

²⁵ Vladislav KUŠAN (Srijemska Mitrovica, 3. svibnja 1904 – Zagreb, 30. rujna 1985) ostavio je nekoliko pjesničkih zbirki (1932, 1937, 1942) i ušao je u nakladnički niz *Pet stoljeća hrvatske književnosti* (1969).

Zašto ga kronički zatvaram u krletku moje volje,
kad sam ipak njegov ponizan rob?
O, smiluj mi se, Majko, Bogomajko, i reci, što s ovim tijelom?«

(Molitva)

Vremensko razdoblje nakon Drugoga vatikanskog sabora bilo je vrlo ozbiljno i bremenito brojnim pitanjima i razmišljanjima, kao da se reflektivni sadržaj u marijanskim književnim djelima nametnuo nad legendama i himnima; molitve i vapaji – osobni i zajednički – kao da su potisnuli hvalospjeve i ode.

a) Među pisce koji su rođeni davno prije spomenutoga crkvenog sabora pa su ga doživjeli kao zreli ljudi treba spomenuti osim Vladislava Kušana još niz drugih: Tona Smerdela, Peru Dulčića, Josipa Berku, Gašpara Bujasa, Hrvoja Bora, Miru Preisler, Jeronima Kornera, Ferdinanda Sinkovića, Josipa Velebita, već spomenutog Antuna Jakšića, Vinka Nikolića, Ivu Balentovića, Janka Bubala, Serafina Mičića, Lucijana Kordića, Rajmunda Kuparea, Mirka Slade Šilovića, Anu Zorku Kojaković, Jakova Kopilovića, Mirka Validžića, Stanislava Adamića, Augustina Blazovića i Boru Pavlovića. Budući da u popisima bude manjkavosti, jamačno ima i u ovome. Međutim, hrvatski pisci rođeni do 1920. nalazili su u marijanskim svojim djelima: djetinje pouzdanje, optimizam, zajedničku molitvu; strah i malodušnost bili su suvišni – kako je rekao Dušan Žanko. Spomenuti su pisci bili graditelji »kатоличке književnosti s neprestanim isticanjem jedinstva Istine, Dobrote i Ljepote u Bogu« (Ljubomir Maraković), no kao da je dio njih rekao svoju puniju riječ prije Drugoga vatikanskog sabora te su se poslije javljali skromnijim prilozima svoga pera i nadahnuća. Prije svega Jeronim Korner, Ivo Lendić i Gašpar Bujas, koje držim zrelim književnicima između 1920. i 1945. Za njih je Marija – Majka čovječanstva »zora naših zora« (J. Korner). Ona ima »krasne oči« (I. Lendić) a svima je »Utjeha žalosnih« (G. Bujas). U poslijesaborsko razdoblje uključila se svojim prilozima A. Zorka Kojaković za koju je Marija »Rosa mystica«, Marija »oduhovljena«, Suotkupiteljica svega stvorenoga.

Neposredno i živo djelovali su nakon Drugoga vatikanskog sabora do naših dana brojni, mladi pisci: Tomislav Dorotić, Mato Marčinko, Joja Ricov, Dinko Bilić Tusun, Ivan Golub, Anka Petričević, Zlatko Tomičić, Ivan Čagalj, Ljiljana Matković, Mate Sušac, Stjepan Gulin, Sanko Rabar, Drago Štambuk, Đuro Vidmarović, Neven Jurica, Stjepan Lice, Ivan Tolj, Anka Žagar i Mario Soljačić. Jamačno i u ovom popisu ima nedostataka, ali nije moguće izreći prosudbu o pojedinim piscima, jer su neki među njima stekli svoje »ime« ne samo književnim radom nego i drugim javnim djelatnostima, primjerice Ivan Golub²⁶, Zlatko Tomičić²⁷ i drugi. Spomenuti pisci složili su

²⁶ Ivan GOLUB (Kalinovac, 21. lipnja 1930) obavlja kao svećenik službu sveučilišnog profesora; napisao je rasprave o Jurju Križaniću; suradnik je časopisâ i glasilâ.

²⁷ Zlatko TOMIČIĆ (Zagreb, 26. svibnja 1930) objelodanio je niz pjesničkih djela, bavio se uredničkim radom i član je kulturnih društava.

djela u kojima je obilje iskrenoga vjerskog osjećaja, moderne su konstrukcije, lake dikcije ali sadržajno ozbiljne, iskrene u pristupu Mariji, zagovornici naroda kojemu pripadaju. Možda bi se za rad i dostignuća skupine pisaca koje sam nazvao mladima po dobi, unatoč zlosretnim vremenima kroz koja su prolazili sa svojim narodom u posljednjih tridesetak godina, moglo reći da sa svim inovacijama ipak tvore sastavni, organski, nerazlučni dio sveukupnog pjesništva nakon 60-ih godina našega stoljeća.

Nameće se pitanje: Zašto u popisima u ovom radu nisu spomenuta imena »poznatih«, »priznatih« i u određenom smislu nagradama ovjenčanih književnika? Tko poznaje doskorašnje društvene prilike neće se iznenaditi što nisu spomenuti Dragutin Tadijanović, Ranko Marinković, Mirko Božić, Dobriša Cesarić i drugi. Biti »pisac kršćanskog usmjerenja/nadahnuća« nije bilo društveno prihvatljivo. Među prozaistima Ivan Aralica ima posebno mjesto u suvremenoj hrvatskoj književnosti, ali – koliko je moguće prosuditi – nije marijanski pisac. Držim, naime, da struktura kršćanske lirske osobe odražava osobni život, u svemu izbjegavajući patetiku forme koja je pročesto konvencionalna, ali je toliko natopljen mišlju na Boga, prožet štovanjem Bogomajke da probija diskretno, ali spontano i silovito iz svih složenih riječi i stihova kao sveobuhvatni, snažni doživljaj. Osobni, ali koji se prelijeva i preplavljuje druge. Ljubomir Maraković²⁸ jednom je napisao da poezija katoličkih pjesnika »svojom smirenošću, usklađenošću, smislom za neznatne stvari, za potištene i bijedne, za harmoničnu ljepotu u prirodi i u svijetu, daje diskretan odražaj onog unutarnjeg mira, onih tihih i duboko u srcu zatvorenih radosti koje im donosi njihovo vjerovanje«. Dodao bih: njihovo povjerenje u Majku.

6. O TEMATICI MARIJANSKE SUVREMENE KNJIŽEVNOSTI

U pregledu novije hrvatske marijanske lirike otisnutom na kraju knjige *Duša duše hrvatske*²⁹ pisac Božidar Petrač odredio je šest »tematskih krugova« u marijanskoj hrvatskoj književnosti: 1. tema Bogorodice, 2. tema djevičanstva, 3. tema Bezgrešnog začeca, 4. tema Uznesenja, 5. tema većih svetišta i prošteništa, 6. tema adoracije, zahvalnosti, invokacije, prošnje. Raspored »tema« kakav je ponuden osobni je raspored B. Petrača, a prema njemu je popisao sve hrvatske pisce od najstarijih (Pavao Štoos) do najmlađih (Mario Soljačić).³⁰ Ne može se (a valjda i nije dopušteno) u prekratkom radu raspravljati o spomenutoj diobi motiva u hrvatskoj marijanskoj književnosti, ali kako su Hrvati uvijek u Mariji gledali putokaz prema budućnosti s puno nada, želim u pomanjkanju značajnih marijanskih prozih djela upozoriti na članke i rasprave vezane za svetišta i prošteništa Marijina u nas. Već je spomenut popis naših svetišta koji je načinio

²⁸ Ljubomir MARAKOVIĆ (Topusko, 17. lipnja 1887 – Zagreb, 2. veljače 1959), vrsni poznavalac hrvatske književnosti, kritičar i urednik. Veoma plodan pisac, radikalnih kršćanskih načela. Dosljedan.

²⁹ Neven JURICA, Božidar PETRAČ, *Duša duše hrvatske*, Zagreb, 1988, str. 1–342.

³⁰ *Nav. dj.*, str. 332–334.

E. Peričić, ali treba zabilježiti da su objelodanjene brojne monografije, primjerice o Remetama (A. Sekulić), o Trsatu (P. Cvekan)³¹, o Sinjskoj Gospi (M. Jurišić, J. Soldo), o Mariji Bistrici (rasprave i članci raznih autora), o Gospinu štovanju u Voćinu, Ilači, Aljmašu, Tekijama i drugim okupljalištima hrvatskog puka pred Marijom.

Posebnu pozornost zaslužuju brojni zbornici u kojima ima članaka i rasprava o Mariji, primjerice tri knjige-zbornika pod naslovom *Majka* (urednik, skupljač, sastavljač Stanko Belaj).³² Sve to upućuje na golemi posao koji treba obaviti kako bi se mogla zabilježiti sva književna građa i ostvarenja novijega, posaborskog razdoblja u nas, posebice u svezi sa štovanjem Marije. Nema nikakve sumnje da je riječ o pobožnoj, marijanskoj lirici koja je – kako je rečeno – sastavni dio hrvatske književnosti. Kulturna zrelost nekoga naroda, njegov ponos i iskustva upućuju ga da se ne odriče ni jednoga segmenta svoje pisane riječi, svoga bogatstva. Ne može to nikada učiniti ni hrvatski narod.

* * *

Trebalo je jamačno u sažetim riječima pronaći najbitnije što bi bilo poruka ovoga rada. No Velika Marija bila je uvijek iznad Hrvatske i njezina puka. Stoljećima je tako bilo, pa sadržaj marijanske književnosti u nas nije mogao biti drugo nego slaganje riječi, prošnje, vapaja, povjerenja i nade na Majčino krilo. Nije bilo ni u »kriznim« godinama nakon Sabora nikakvih sumnji, suzdržanosti. Trebala nam je Zagovornica koja je primala i slušala molitve i molbe svih naših ljudi. Jer

»Tako je bila Marija lijepa,
Da su se za njom jagmile pčele...

(...)

Jer te su ruke nosile Krista,
Iz njih je slatko jeo i pio...«

(Rajmund Kupareo, *Balada o Gospinim pčelama*)³³

Čini mi se da je sva marijanska hrvatska književnost u posljednjih trideset godina (1962–1992) zapravo pregršt skupljene naše zbiljnosti položene i predate u Marijine ruke. Jer ona nam je uvijek bila dobra. Majka. Zagovornica. Odvjetnica.

Marija je Hrvatsku shvaćala.

Razumjela je.

Pomagala je svima. Uvijek kad su joj se povjeravali.

Svima. I piscima koji su spomenuti u ovom radu.

³¹ Usp. *Dometi*, god. 24, svez. 1, 2, 3, Rijeka, 1991, str. 190.

³² Stanko BELAJ (ur.), *Majka*, zbornik, I. dio, Zagreb, 1973; II. dio, Zagreb, 1981; III. dio, Đakovački Selci, 1985.

³³ Rajmund KUPAREO (Vrboska, 16. studenoga 1914), dominikanac, sveučilišni profesor, pjesnik s nekoliko zbirki (1939, 1945, 1949, 1961) i učenjak.

LITERATURA

- D. BERTETTO, *La Madonna oggi*, Roma, 1975.
- J. BUBALO, *Kratki osvrt na hrvatsku marijansku liriku*, Crkva u svijetu, XI (1976), br. 4, 363–366.
- P. CRNJAC, *Pjesme Mariji*, Zagreb, 1987.
- C. J. GONZALES, *Mariologia – Maria, Madre e Discepola*, Pimene, Casale Monferrato, 1988.
- N. JURICA, *Marijanska lirika u kontekstu hrvatskoga katoličkog pjesništva između dva rata*, Marulić, 1988, br. 2, 166–177.
- N. JURICA, B. PETRAČ, *U sjeni transcendencije*, Zagreb, 1987.
- N. JURICA, B. PETRAČ, *Duša duše hrvatske*, Zagreb, 1988.
- Đ. KOKŠA, *Hrvatska duhovna lirika*, Rim, 1968.
- V. KRALJEVIĆ, *Tebi, Majko, pjevamo*, Zagreb, 1969.
- R. LAURENTIN, *La question mariale*, Paris, 1963.
- R. LAURENTIN, *Court traité sur la Vierge Marie*, Paris, 1968.
- R. LAURENTIN, *Breve mariologia*, Brescia, 1988.
- E. PERIČIĆ, *Marijanski kult u Hrvatskoj u XIX. i XX. stoljeću, Štovanje Bogorodice u Hrvata u XIX. i XX. stoljeću*, Zagreb, 1990, 8–16.
- B. PETRAČ, *Marija Bistrica u hrvatskoj književnosti*, Bogoslovska smotra, LIV (1984), br. 4, 626–636.
- G. PHILIPS, *La Vierge au If du Vatican et l'avenir de la mariologie*, Paris, 1971.
- R. PILIČIĆ, I. RUKAVINA, *Iz hrvatske marijanske lirike*, Zagreb, 1971.
- A. SEKULIĆ, *Marijanske pobožnosti podunavskih Hrvata*, Zagreb, 1985.
- A. SEKULIĆ, *Majka Marija u hrvatskoj pučkoj pjesmi, Štovanje Bogorodice (...)*, Zagreb, 1990, 208–218.
- R. SPIAZZI, *Maria e la Chiesa dopo il Concilio*, Roma, 1970.
- A. ŠENOVA, *Antologija pjesništva hrvatskoga i srpskoga*, Zagreb, 1876.
- M. ŠOLJIĆ, *On me gleda, ja Ga gledam*, Zagreb, 1960.
- J. TURČINOVIĆ, *Žrtve Božje ljubavi*, Zagreb, 1957.
- D. ŽANKO, *Hrvatska marijanska lirika (novija)*, Zagreb, 1935.

Zusammenfassung

MARIA IN DER KROATISCHEN LITERATUR NACH DEM II VATIKANISCHEN KONZIL

Diese Abhandlung befasst sich mit den schriftstellerischen Tätigkeiten in der kroatischen Literatur nach dem II Vatikanischen Konzil (um 1968) deren Mittelpunkt Maria, Mutter Gottes ist.

Nach der Einleitung wird zuerst ein Überblick über die gesellschaftliche Zustände (1968 bis 1990) gegeben, dann in nächster Fortsetzung ist auch über die Namen der Schriftsteller und ihre Werke die Rede. Erwähnt sind ebenso einige Anthologien (Belaj, Crnjac, Jurica–Petrač) und einige Zeitschriften (Maria, Marijin Trsat, u. a.).